

Kultúránk és otthonunk

írta Korzenszky Richárd

Kezdő tanár voltam, amikor *Sütő András* megírta *Anyám könnyű álmot ígér* című könyvét. Így kezdődik: “A könnyű álmot anyám naphaladáskor az udvaron ígérte meg a cöveklábú asztalnál, amely nyári napokon piros paradicsommal, frissen hámozott uborkával, mezőségi sajttal vár haza engem: ősszel is vár, s olykor, ha sírós az idő, a tornác fájáról nézem, és igyekszem tanulni valamit tőle. Fűzfalábaival makacsul a földbe kapaszkodik, esőben, jégverésben tisztul, s télen is vár, hóval borítottan, akár egy fehér koporsó.”

Kiáltás ez a könyv a magyarság fönmaradásáért, vallomás ez a könyv a hűségről és erőfeszítésről. Lefordíthatatlan idegen nyelvre. Mert elvész belőle valami: elvész belőle a honiség. Egyszer csak színek jelentek meg előttem: *piros* paradicsommal, *fehér* sajttal, frissen hámozott, *zöld* uborkával vár haza... Min-dig vár. Akkor is, ha sírós az idő. Balsorsban, jósorsban. Vár. Makacsul. Kitartóan. Anyám. Elemi erővel hatott rám akkor ez az írás. Anya-nyelvről beszélünk, föld-édesanyánkról, anya-országról... *Kerényi Grácia* egyik költeményéből idézek:

“Táplálj borral, búzával, földem,
Homlokomnak veritékével, földem.
Ne öszülj meg érettem, mint az Isten
de ne gügyögd el a gondok javát.
Földem, te testem,
te vágy, te Ararát.

Kikötöm tebened.
Jövöm tebened.
Tarts meg engem. Ne vess meg engem.
Áldj meg engem. Hallgass meg engem.
Földem, te szent.
anyám, hazám szerelmem.” (Terre humana)

Mi a magyar? Ki a magyar? Nem csak az, akinek ősei a honfoglalókkal együtt érkeztek Ázsiából. “Egy népet nem a testi hasonlóság, hanem a közös múlt, a hasonló gond, az egy ha-za levegője egyesít s választ el egy más múltú és más jelenű néptől” – mondja *Illyés Gyula*. Közös múlt: a finn-ugor rokonságunk, nyelvünkben, mozdulatainkban, dallamainkban megör-zött ősi kultúránk. Hozzátartozik a történelmünket meghatározó tények emléke: a honfoglalás, az államalapítás. Szent István, a tatárdúlás, Mátyás király, a mohácsi vész, az ország három részre szakadása, a szabadságharcok – és azok bukása. Magyar az, aki ebben a történelmi szituációban, az adott földrajzi keretek között közösséget tud vállalni az egyazon nyelvet beszé-lőkkel – és feladatot tud vállalni, hogy a jövőjét építse. József Attila nem fél megvallani, hogy vérség szerint nem “tisztá” magyar:

*Az anyám kún volt, az apám félig székely,
félig román, vagy tán egészen az...*

Ugyanakkor elemi erővel tud fohászkozni a magyarságért:

*Adtál földművest a tengernek,
adj emberséget az embernek,
adj magyarságot a magyarnak.*

Ady Endre hűségről valló költeménye így kezdődik:

*Föl-földobott kő, földedre hullva
kicsi országom, újra meg újra
hazajön a fiad.*

*Messze tornyokat látogat sorba,
szédül, elbúsong, s lehull a porba,
amelyből vétetett.*

Ebben a versben, amelyet bárcsak mindenki tudna könyv nélkül, sokkal több van, mint gon-dolnánk. Nem egyszerűen egy Párizst látogató költő vallomása ez. Az is. De ott van a sorok

mélyén a protestáns énekes költészet ritmusvilága (“Mikoron Dávid nagy búsuftában...”), ott van a jelzőiben a tizenhetedik századi magyar költészetnek, Balassinak világa, ott van a régi bibliafordítások hatása: “te orcádra..” – “orcád veritékével egyed a te kenyeredet, míglen vissza-térsz a földbe, mert abból vétettél: mert por vagy te s ismét porrá leszesz.”

Mi a magyarság? A magyarság: nem fajiság, hanem kultúra. Közösségvállalás. Nem “fütyülős barack és bő gatyá”, mint mondotta tíz évvel ezelőtt valaki, végig nem gondolva ezeréves államiságunk történetét. A magyarság vállalás. Tanúsítják ezt kitelepített svábok, igazi jólétben Németországban élők vallomásai. Tanúsítja ezt a következő, Izraelben élő, félelmében ki-vándorolt ismerősöm felsóhajtása: “Ha én még egyszer Kapuváron Goldschmied úr lehetnék...” Tanúsítják ezt a Moldvában románul megkeresztelt romák kijelentései: “Mi magyar ci-gányok vagyunk...”

Mi a kultúra? A kultúra: nem elkülönülés. *Kodály Zoltán* írja: “Magyarország Európának is szerves része: annak hagyományaiban is benne kell élnie. Kelet és Nyugat ütközőpontján álló országnak, népnek élete célja csak az lehet, hogy mind a kettőhöz hozzátartozzék, ellentéteiket magában kibékítse, egybeolvassza. Ebből a szempontból értéktelen az a magyarság, amely nem európai, és számunkra értéktelen az európaiság, ha nem magyar is egyszerismind. Ellentmondásnak tűnik, de igaz: minél több közünk van az európai kultúrához, annál nagyobbra nő a magunké is.” (Mi a magyar a zenében? – 1939.)

A magyar kultúra ezer éve keresztény kultúra. (Nem azonos a vallással!) A kereszténység hozott olyan szellemi tartalmakat, amelyek írásba, irodalomba kívánkoztak.

A Halotti beszéd szavai egy magyarul prédikáló pap beszél:

“Látjátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk.

Isa pur es homu vogymuk...”

(Emlékezzünk Ady sorára: visszatér a porba, amelyből vétetett...)

Az Ómagyar Mária-siralom, egyik legelső magyar nyelvű költeményünk néhány sora:

Világnak világa, virágnak virága:

keservesen kínzatul,

vas szögekkel veretel.

A fájdalmas anya képe, a felnőtt gyermekét sirató anya fájdalmának örök-szép megfogalmazása. S a magyar nyelvű irodalom kezdeteinél felcsendülő szókapcsolatoktól hatalmas ív húzódik napjainkig, s csak akkor érthető a mai költészet – a mai kultúra –, ha tudom, hogy mi volt korábban.

József Attila: Kertész leszek... kezdetű versének utolsó sorait hányszor hallottuk, de vajon gondoltunk-e rá, hogy az Ómagyar Mária-siralom szókapcsolatai köszönnek benne vissza, amikor ezt halljuk:

“Ha már elpusztul a világ

legyen a sírjára virág...”

Mi a kultúra? A kultúra sokféle meghatározási lehetőségeinek elemzése helyett álljon itt egy idézet *Richard von Weizsäckertől*, “A németek és identitásuk” beszédéből, amelyet 1985-ben mondott a nyugatnémet evangélikus nagygyűlésen: “A kultúra: életmód. Ezért politika is a kultúra. A kultúrát életmódnak felfogni: talán ez a leghitelesebb politika. Erősíti önazonosságunkat, méghozzá éppen ott, ahol társadalmi vagy ideológiai határok önértelmezésünket a leginkább megterhelik vagy elkülönítik.”

A II. vatikáni zsinatnak az egyháznak a mai világban betöltendő szerepéről szóló dokumentumában olvassuk: “A kultúra szó általános értelemben véve mindazt jelenti, amivel a maga sokirányú szellemi és testi képességét kiműveli és kibontakoztatja az ember. Ismeret-szerzés és munka által meghódítani igyekszik az egész világot, az erkölcsök és az intézmények tökéletesítésével pedig emberiesebbé teszi a közösségi életet a családban és az egész társadalomban, végül az idők folyamán műveiben fejezi ki, közli másokkal és örökíti meg lelkének nagy élményeit és törekvéseit, hogy azok sokaknak, sőt az egész emberiségnek felemel-kedését szolgálják. (...) Ez magyarázza, hogy a kultúrának szükségszerűen történeti és társadalmi arculata van, és hogy a kultúra szó gyakran társadalomtudományos vagy néprajzi értelmet is kap. “Gaudium et Spes”: “A kultúra részben azoknak a találmányoknak a halmaza, amelyek a világ különböző részein jöttek létre, és amelyeknek célja, hogy hatékonyá,

érthetővé tegyék az életet a halandó emberek számára, akik mindenütt ugyanazokkal az alapvető életproblémákkal küzdenek: a születéssel, a növekedéssel, a halállal, egészségük megőrzésével, a jóléttel, az élet értelmével. A megoldások egyik nemzedékről a másikra szállnak. (Allport: A személyiség alakulása. Bp. 1980.)

Kultúra: kommunikáció, közösség-teremtés, diakron (időbeli egymásutániségben) és szinkron (egyazon időben), – közösség és kötődés a múlthoz, közösség és kötődés a ma élőkhez. A kultúra:

- Ismeret (információ, tudás) = megtanulható.
- Érzület (bele kell születni) = nem tanítható, de továbbadható.
- Otthonosság (eligazodni tudás egy jelrendszerben).
- Összefüggés-rendszer.
- Kontinuitás.

25 évvel ezelőtt az Amerikai Egyesült Államok 200 éves volt. Ekkor jártam ott. Hazatérve a Balaton-felvidék látványa: itthon vagyok...

“Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent.

*Nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyermekkorom világa,
belőle nőttem én ki, mint fatörzsből gyöngye ága,
s remélem, testem is majd e földbe süpped el...”*

Itthon lenni, néven nevezni a dolgokat, birtokba venni a világot: kultúra.

Gesztusok, szavak, formák, épületek: helyi értéke van mindennek egy összefüggésrendszerben. A székely-kapu a Dunántúlon múzeumi tárgy, Zetelakán vagy Parajdon megcsodálandó jele az otthonosságnak. A kopjafa Telkibányán vagy Szatmárcsekén beszédes, de a balatonudvari temető szív alakú sírköveit kopjafákra kicserélni nem lehet: értelmét veszti minden. Nincs steril, önmagában létező kultúra: csak összefüggésrendszer. Ebben pedig sokszor az önmagában értéktelennek tűnő jelenség – éppen a helyi értéke miatt – kimagaslóvá válik. Például Bartók, aki Amerikában – idegenben – él, a Concerto-ban egyszer csak himnuszszá változtatja egy népszerű mődal dallamát: “Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország. Gyönyörűbb, mint a nagyvilág...” Az igazi mű sokszor nem egyszerűen információt közvetít, hanem sűrítve kifejez: gondoljunk például a Székely Himnuszra, amelynek sem szövege, sem dallama nem remekmű, kifejezőereje mégis leírhatatlan.

A magyar kultúra napja a rendszerváltozás óta a Himnusz megírásának évfordulója. A Himnusz: jelkép. Elemezhetjük a szövegét, de szövegtől függetlenül, amikor felcsendül a dallama, megérezzük valamit ebben a múlt században írott műben valamit abból a történelmi múltból, amelynek vállalása a magyarság lényegét jelenti. Nem bontjuk ízeire, hanem egységben, érzelmi sűrűséggel közvetíti számunkra a múltat és egybekapcsol mindazokkal, akik érző szívvel együtt tudják énekelni. Mert fölremlik előttünk török és tatár, testvérharc és háborúk sora, újrakezdések és erőfeszítések, kétségbeesés és reménykedések egymásnak feszülése.

*Értünk Kúnság mezején
ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
nektárt csepegtettél...*

Lefordítható ez a négy sor, intellektuálisan felfogható az idegennek, de nem fogja bele-érezni Petőfi szárnyalását:

“Szép vagy, Alföld, legalább nekem szép.

Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.

Itt boruljon rám a szemfedél,

Itt domborodjék a sír is fölöttem.”

Nyögte Mátyás bús hadát

Bécsnek büszke vára...

Lefordítható ez a két sor is, de az idegen nem fogja tudat alatt dúdolni:

“Felszántom a császár udvarát,

belévetem hazám búbját.

*Hadd tudja meg császár fölsége,
Mi terem a magyar szívében.”
Vár állott, most kőhalom,
Kedv s öröm röpkedtek...*

Elmagyarázható az idegennek, hogy a vár és a kőhalom egy költői kifejezés: a részt mondom ki az egész helyett. A rom-várat mondom, a rom-országot értem rajta. De nem fogja be-
leérezni Kölcsey sorait a Huszt című versből:

*“Bús düledékeiden Husztnak romvára, megállék
Csend vala, felleg alól száll fel az éjjeli hold...”*

A vers így végződik: *“Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül...”*

*Bújt az üldözött, s felé
kard nyúlt barlangjába.
Szertenézett, s nem lelé
honját e hazában.*

Lefordítható, intellektuálisan érthető a mondat, de nem áll össze igazi szöveggé:
kontextusban, szövegösszefüggésben él a kultúra. A bukott szabadságharcok, a
testvérháborúk, az egész történelmünkön végigvonuló széthúzások fájdalmát lefordítani nem
lehet.

A legfontosabb tudatosítanunk: a magyar kultúra által itthon vagyunk. S azért vagyunk a
világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Nekünk ez a hazánk.

*“Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály...”*

Ha tudjuk, hogy szűkebb pátriánkban, Balatonfüreden kik jártak történelmünk nagyjai kö-zül,
máris másként vagyunk itthon. Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mi-
hály, Jókai Mór, Blaha Lujza, Keresztury Dezső, Déry Tibor s folytathatnánk még nagyon
hosszan az írók, művészek, tudósok, politikusok felsorolását.

Ha tudjuk, hogy nem messze tőlünk vezetett a római út, amelynek megjelölése a legelső le-
jegyzett magyar összefüggő szavak sora a Tihanyi Alapítólevélből: “feheru uaru rea meneh
hodu utu rea” – egy nemzetközi kultúrát jelentő latin szövegben, azonnal mást jelent nekünk
ez a táj, mint az idelátogató turistának: mert ezáltal mi itthon vagyunk. Tudni azt, hogy a Ba-
laton-felvidék megszámlálhatatlan rom-templomában ugyanazzal a kézmozdulattal
imádkozott a pap, mint ahogyan imádkozik ma a tihanyi apátsági templomban, s ugyanazokat
a meg-szentelt szövegeket, imádságokat, ugyanazt a Szentírást olvasták, egyszer csak
rádöbbenünk a kontinuitásra, a folyamatosságra, arra, hogy a kultúra, a dolgok, az élet
“mikéntje” nem egy-szerűen kívülről ráaggatott ruha, hanem lényegesen több: életet megtartó
erő.

Tudnunk kell, hogy a történelemben, mióta ember él a földön, kettős mozgás figyelhető meg.
Az egységesülés törekvései és a szétválás, a különállás igénye. Egy individualizálódó
társadalomban, amelyben az egyén érdekei fölül állnak mindennek, a szétesés jeleivel talál-
kozhatunk napról napra. A kultúra annyit is jelent, hogy elfogadom a másikat. A kultúra nem
egyszerűen én-tudatot jelent, – mi vagyunk, akik itt otthon vagyunk. Akkor vagyok itthon, ha
ismerem a másikat.

*“Itthon vagyok. S ha néha lábomhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom.
Tudom, hogy merre mennek, s kik mennek az úton...”*

Az ünnepeknek is megvan a maguk kultúrája. Megvan a rítusoknak, a szokásoknak megtartó
ereje. Nem formáság, hogy a Himnusz éneklése közben fölállunk és fedetlen fővel éne-
keljük. Nem formáság, ha más népek himnuszának hallgatása közben ugyancsak tisztelettel állunk:
mert bár a kultúrák közösséget teremtő és őrző szerepe elvitathatatlan, ugyanakkor azt is
tudnunk kell, hogy kultúrák és kultúrák között hidat építeni kötelesség...

És ne felejtjük: a kultúra a kommunikáció eszköze. Beszélünk viselkedéskultúráról, öltöz-
ködéskultúráról, lakáskultúráról, nyelvi kultúráról: vajon őrizzük-e kultúránkat? Vagy hagy-

juk, hadd keveredjen bármivel, hadd árásszanak el bennünket idegen szokások, kifejezések, – s azt gondoljuk, hogy bárhol otthon lehetünk?

A kultúra: életmód. Nem marad az úgynevezett magán-szférában, szükségképpen közösségteremtő, és közösségben teremődik. Közügy a kultúra, ezért politikai tényező is, mondjuk ki bátran. S a kultúrához hozzátartoznak az ünnepek. Szükség van ünnepekre. Ne mossuk össze a vasárnapot a hétköznapokkal: ha nincs vasárnapunk, már csak hétköznapjaink lesznek. Kellenek napok, amikor fölemeljük a szívünket. Ünnepelni egyedül nem lehet, csak közösségben. Az ünnepekhez hozzátartoznak a jelképek, amelyek nem egyszerűen múzeumi tárgyak, hanem nemzedékek és évszázadok őrizték és őrzik. Jelkép a zászló, s a piros-fehérvörös szín számunkra az együvé tartozás jele, a hazához való ragaszkodásé.

“– Engedj, zászlórúd' Mért markolsz vissza a széltől?”

– Rongy lennél egyedül. Így lobogó, lobogó.”

(Nemes Nagy Ágnes: Párbeszéd)

Ilyen jelkép a magyar korona is, amely nem múzeumi tárgy, hanem a kontinuitást kifejező nemzeti ereklye, amelyhez évszázadok történelme kapcsolódik, a mi történelmünk, amit vállalnunk kell, s ezt a vállalást kifejezni szükségünk van a jelképre. A jelképek hozzátartoznak a kultúrához: a beavatottak számára többet mondanak, mint amit közvetlenül jelentenek. Mer-jünk beavatottak lenni egy nemzeti közösségbe! S a korona, amelyről ezekben a hetekben any-nyi szó esett, s amelyet közelről megtekinteni tízezrek és tízezrek zarándokolnak, ugyanakkor kapcsolatokról beszél: motívumai között ott vannak a bizánci és a nyugati kereszténység jelei egyaránt. Ott van az európai távlat, már államiságunk kezdetén. Vállalni a magyar kultúrát nem jelent elkülönülést, bezárkózást, de igenis jelenti vállalását múltnak és vállalását jövő-dőnek.

“... megbűnhődte már e nép

a múltat s jövődőt.”

Vállalni múltat és vállalni jövődőt. Nemzeti imádságunk és nemzeti kultúránk most már elválaszthatatlanul egybetartozik.

Korzenszky Richárd